

POČINITELJI KAZNENIH DJELA PREMA TALIJANSKOJ POZITIVISTIČKOJ ŠKOLI U SVJETLU ZAUZETIH SHVAĆANJA POZITIVNOPRAVNE TEORIJE

Marta Dragičević Prtenjača, mag. iur.*

UDK: 343.93(450)(091)
343.225.01

Prethodno znanstveno priopćenje
Primljeno: listopad 2014.

Autorica se u radu bavi pitanjem genetske predisponiranosti za činjenje kaznenih djela s obilježjima nasilja te povlači paralelu tipologije počinitelja prema postavkama Talijanske pozitivističke škole i odgovarajuće klasifikacije počinitelja u suvremenom kaznenom pravu. U okviru teme referira se i na rezultate novijih istraživanja o utjecaju genetike i hormona kao endogenih čimbenika antisocijalnog i kriminalnog ponašanja.

Ključne riječi: pozitivistička škola, Ferrijev pentagon, neubrojivost, smanjena ubrojivost, genetska predisponiranost

1. UVODNA DISKUSIJA¹

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća pod utjecajem pozitivističke filozofije razvija se talijanska pozitivistička škola, čijim se začetnikom i osnivačem

* Marta Dragičević Prtenjača, mag. iur, asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ Prije početne diskusije i uvoda u temu potrebno je istaknuti da sam se u prigodi pisanja rada za Spomenicu za prof. em. dr. sc. Željka Horvatića odlučila za temu koja je obrađena pod naslovom "Počinitelji kaznenih djela prema talijanskoj pozitivističkoj školi u svjetlu zauzetih shvaćanja pozitivnopravne teorije" jer sam željela spojiti kriminologiju i kazneno pravo, stvarajući rad kriminološko-kaznene prirode te odabrati temu koja je bila u okviru znanstvenog interesa i proučavanja prof. em. dr. sc. Horvatića. Prof. em. dr. sc. Željko Horvatić tijekom svojeg stvaralaštva bavio se raznim kriminološkim i kaznenopravnim temama važnim za obje znanosti, koje je proučavao iz kaznenog i kriminološkog kuta, povezujući dvije znanosti i dajući tim temama novu dimenziju i vrijednost. U okviru njegova znanstvenog djelovanja nastala je i monografija "Krivična odgovornost duševno abnormalnih delinkvenata u anglo-američkom pravu", koja je tematikom srodna temi obrađenoj u ovom radu.

smatra Cesare Lombroso. Bio je sudski liječnik, odnosno vojni i zatvorski liječnik, a kasnije i profesor psihijatrije i kriminalne antropologije.² U svojem "Rođenom zločincu" objavljenom 1876. godine³ Lombroso postavlja tezu o čovjekovoj determiniranosti biološkim čimbenicima. Takvo stajalište je upravo suprotno postavkama klasične škole, koje su se temeljile na ideji indeterminizma.⁴ U cilju potvrđivanja determinističkih hipoteza Lombroso se okreće eksperimentalnom istraživanju. Tražeći uzroke činjenja kaznenih djela, odnosno prevalentne čimbenike kriminalnog, tj. delinkventnog ponašanja u ljudi, proučava kosture i leševe delinkvenata (kasnije i žive delinkvente). Rezultati njegova istraživanja navode ga na zaključak da se delinkventi po svojim fizičkim obilježjima razlikuju od nedelinkvenata. Karakteristike tog razlikovanja leže u niskom čelu, ispupčenoj čeljusti, spojenim obrvama, dugim udovima (rukama) koji su nerazmjerni veličini trupa i još nekim drugim obilježjima, a njih je nazvao atavističkim stigmama.⁵ Našao je da su atavizmi karakteristični za primitivne vrste u ranoj fazi razvoja.⁶ Stoga je zaključio da u tim slučajevima prevladavaju instinkti za preživljavanje, među kojima je i agresija, pa su takvi pojedinci skloniji nasilnom ponašanju. Pojedince kod kojih su prisutna atavistička obilježja smatrao je rođenim zločincima, koji se u kriminalnoj populaciji onog vremena pojavljuju u ukupno 25 % slučajeva.⁷ Kasnije, tijekom daljnjih istraživanja i zaključivanja rođenom zločincu dodaje i duševno bolesnog zločinca. Potonji nisu determinirani rođenjem, već je njihovo kriminalno ponašanje rezultat promjena u strukturi mozga zbog čega ne mogu razlikovati dobro od lošeg.⁸ Duševno bolesne zločince svrstava u skupinu kriminaloida, u koju još pripadaju delinkventi iz navike i iz strasti⁹, a oni čine ostalih 75 % kaznenih djela.¹⁰ Karakteristika rođenog zločinca je i ta što čini najteže oblike

² Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004., str. 199.

³ *Ibid.*

⁴ Lombroso ih naziva klasični zbog njihove zastarjelosti i statičnosti te neuvažavanja znanstvenih dostignuća tog vremena. *Ibid.*

⁵ Atavizmi su fizička obilježja koja su i danas samo iznimno prisutna u nekih ljudi, a koje su ljudi imali u počecima svojeg postojanja i razvoja te koja su kasnije tijekom evolucije nestala. *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ Crews, A. D., *Biological Theory, 21st Century Criminology: A Reference Handbook*, SAGE, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington D. C., 2009., str. 190.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

kaznenih djela, ona koja će kasnije Garofalo nazvati *mala in se*, dok kriminalolozi čine ostala kaznena djela, *mala prohibita*.¹¹

2. SOCIOLOŠKA ŠKOLA I KRIMINALNA ANTROPOLOGIJA

Iz današnje perspektive istraživanja koja je proveo Lombroso i zaključke do kojih je došao treba uzimati s obzirom zbog cijelog niza faktora. Naime, Lombroso je radio s onim što mu je bilo dostupno. Istraživanja je provodio na kadaverima kriminalaca u zatvorima, kojima je mjerio udove, vilice, čela i slično, znači vanjska fizička obilježja. Uistinu bi bilo olako zaključiti samo na temelju tih mjerenja da su osobe koje imaju takva obilježja rođeni zločinci. On je ustvari polazio od drukčije teze: da je rođeni zločinac determiniran nekim svojim biološkim obilježjima koja se (svojim genima o kojima se u ono vrijeme još nije ništa znalo) manifestiraju posebnim fizičkim izgledom. Međutim, znanost onog vremena nije mu dopuštala provjeru tih teza na adekvatan način, pa je metodologiju prilagodio mogućnostima tog vremena. Njegove zaključke potrebno je preispitati i s obzirom na mogućnost da su u ono vrijeme upravo takve drukčije osobe bile suđene za počinjenje kaznenih djela na temelju predrasuda zbog njihova izgleda. Sve ove okolnosti trebale bi se uzimati u obzir prilikom razgovora o dostignućima i za ono vrijeme revolucionarnim Lombrosovim otkrićima. Zanimljivo je da on nije sve duševno bolesne osobe smatrao delinkventima (duševno bolesni po rođenju), ali one koji jesu ostvarili obilježja nekog kaznenog djela svrstavao je u skupinu duševno bolesnih delinkvenata. Činjenica je, međutim, da postoje brojne sličnosti između duševno bolesnog delinkventa i rođenog zločinca, o čemu je pisao i sam Lombroso, navodeći da jedni i drugi često imaju slične fizičke karakteristike, emotivno su neuravnoteženi, neosjetljivi na bol te jednako reagiraju na kriminalne podražaje i društveno okruženje.¹²

Lombroso, koliko je god bio napredan u svojim istraživanjima i zaključcima, nije svuda bio prihvaćen. Tako ga je kritizirao i njegov učenik Enrico Ferri, pravnik¹³, koji mu je predbacivao preveliku koncentriranost na izučavanje i mjerenje samo fizičkih obilježja kriminalaca. Ferri je smatrao da je Lombroso u potpunosti zanemario druge relevantne uzroke delinkventnog ponašanja, ponajprije psihologiju. Smatrao je da je rođeni zločinac određen ne samo fizičkim

¹¹ *Ibid.*

¹² Lombroso, C., *Criminal Man*, Duke University Press, Durham, 2006., str. 81.

¹³ Derenčinović, *op. cit.* u bilj. 1., str. 200.

svojstvima i biološkim čimbenicima, nego i psihološki moralnom neosjetljivošću. Međutim, unatoč svim upućenim kritikama na račun Lombrosova nauka i tipologije, u konačnici je ipak djelomično prihvatilo Lombrosovu nauku i podjelu, koja mu je bila temelj stvaranja vlastite tipologije poznatije pod nazivom "Ferrijev pentagon". On počinitelje kaznenih djela dijeli na rođene delinkvente kojima uz biološka određenja dodaje i psihološka, duševno bolesne delinkvente, slučajne delinkvente, delinkvente iz navike te iz strasti. Situacijski odnosno slučajni delinkventi su oni koji su počinili kazneno djelo jer su se našli u prilici da ga počine, dok su delinkventi iz navike odabrali kriminal kao način života, ali je njihov prvi susret s delinkventnim ponašanjem bio još u njihovu djetinjstvu te je njihovo delinkventno ponašanje ustvari posljedica spleta okolnosti, pa se može reći da su oni u početku svoje delinkvencije zapravo bili slučajni delinkventi.¹⁴ On je biološkom determinizmu dodao obilježja psihološkog i sociološkog determinizma, odnosno težio je da se Lombrosova kriminalna antropologija koja se temeljila samo na biološkim čimbenicima dopuni psihološkim i sociološkim čimbenicima.¹⁵ Smatrao je da je čovjek određen cijelim nizom čimbenika, koji zajedno s biološkim odnosno organskim "abnormalnostima" uzrokuju delinkventno ponašanje. Psihološka indiferentnost i hendikepiranost utječe i na nesposobnost predviđanja i kritičkog odnosa prema sociološkim posljedicama kaznenog djela, pa zaključuje da kod većine delinkvenata postoji nesposobnost oduprijeti se kriminalnim iskušenjima. Drugim riječima, kod takvih počinitelja nema (moralne) kočnice kojom bi se zaustavio od počinjenja kaznenih djela. Svrha razrade i primjene njegovih ideja, odnosno njegove teorije i podjele bilo je bolje razumijevanje uzroka delinkventnog ponašanja s ciljem njegove prevencije i suzbijanja. Jedno od rješenja vidio je i u posebnoj vrsti sankcija kojima bi se učinkovito djelovalo na počinitelja da ubuduće ne čini kaznena djela. Stoga predlaže uvođenje mjera društvene obrane u talijanski kaznenopravni sustav koje bi uz dotadašnje sankcije, primjerice kaznu zatvora, deportaciju, i ostale sankcije koje su se temeljile na krivnji, ali i okolnostima počinjenja kaznenog djela, i u kojima je bio gotovo jednak naglasak na specijalnopreventivnoj i generalnopreventivnoj svrsi te represiji, koje (mjere društvene obrane) bi bile ponajprije usmjerene na počinitelja kaznenog djela radi otklanjanja njegove opasnosti od ponovnog počinjenja djela, s posebno naglašenom specijalnopreventivnom svrhom. Mjere društvene obrane smišljene su i s ciljem zaštite društva od kriminalaca i njihovih (kriminalnih) aktivnosti. Ferrijevo učenje i rečene mjere koje se izriču uzimajući u obzir opasnost

¹⁴ *Ibid.*, str. 201.

¹⁵ *Ibid.*, str. 202.

počinitelja od ponovnog činjenja kaznenih djela zasade su sigurnosnih mjera¹⁶ koje su kasnije bile uvedene u moderna europska kaznena zakonodavstva.¹⁷ Svojim idejama i naukom on tako osporava postavke klasične škole te kritizira indeterministička shvaćanja Cesarea Beccarije iz njegova djela "O zločinima i kaznama"¹⁸, kao i stavove i shvaćanja ostalih klasičara.¹⁹

Rafaello Garofalo dodaje još jednu komponentu zauzetim shvaćanjima pozitivističke škole – sociološku. Garofalo, koji je bio sudac i profesor prava, također je kritizirao indeterminističke postavke klasične škole te je smatrao da ponašanjem delinkventa upravlja niz čimbenika psihološke naravi koje je označio nazivom "moralne anomalije" i sociološke prirode.²⁰ Jedna od njegovih najvećih zasluga u pogledu kaznenog prava je podjela kaznenih djela na *mala in se* i *mala prohibita*.²¹ Prva su zločini po prirodnom pravu, ono iskonsko zlo, najteža kaznena djela kojima se povređuju temeljne vrijednosti jednog društva, primjerice ubojstvo, silovanje i slično.²² U drugu skupina kaznenih djela ulazila bi ponašanja koja su pravno zabranjena, tako da bi u tu kategoriju djela ulazila sva djela koja nisu tzv. prirodni zločini.²³ Osobe koje su spremne počiniti prirodne zločine treba eliminirati iz društva, pa je Garofalo smatrao da je jedino adekvatna smrtna kazna za takve delinkvente.²⁴

Rad trojice pozitivista o biološkom determinizmu nastavio je niz drugih znanstvenika. Među inima su bili i Henry Goddard i Richard Dugdale, koji su izradili studije o naslijeđenim sklonostima za delinkventno ponašanje na temelju proučavanja genealogije određenih obitelji u kojima je veći broj članova pokazao povećanu sklonost činjenju kaznenih djela. Tim studijama nastojali su utvrditi biološku (genetsku) predisponiranost za činjenje kaznenih djela. Henry Goddard je izradio studiju o obitelji Kallikak, a Dugdale je izradio studiju o obitelji Jukes.

¹⁶ Sigurnosne mjere kao posebna vrsta sankcija današnjeg kaznenog prava usmjerene su na otklanjanje opasnosti počinitelja.

¹⁷ Derenčinović, *op. cit.* u bilj. 1., str. 203.

¹⁸ Za više vidi Beccaria, C., *O zločinima i kaznama*, Logos, Split, 1984.

¹⁹ Ferri, E., *Criminal Sociology*, Little, Brown and Company, Boston, 1917., str. 2, 74, 296, 298, dostupno na: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nyp.33433075954432;view=1up;seq=11> (26. 8. 2014.).

²⁰ *Ibid.*

²¹ Derenčinović, *op. cit.* u bilj. 1., str. 204.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

Goddard je kao „direktor jedne škole za mentalno retardiranu djecu“ odlučio provesti istraživanje i proučiti rodoslovlje jedne svoje učenice.²⁵ Istražujući njezino rodoslovlje unazad šest generacija došao je do zaključaka koje je objavio pod nazivom “Porodica Kallikak” 1912. godine.²⁶ Iz studije proizlazi da je jedan vojnik, koji je najprije imao izvanbračni odnos s jednom slaboumnom djevojkom koja je zatim rodila sina, imao ukupno četiristo i osamdeset potomaka iz tog izvanbračnog odnosa, od kojih su stotinu četrdeset i tri bile slaboumne osobe, dvadeset i četiri su bile alkoholičari, trideset i tri prostitutke, tri kriminalca, tri epileptičara, a osamdeset i dva potomka umrla su u djetinjstvu, dok je samo četrdeset i šest potomaka bilo normalno. Nakon izvanbračnog odnosa oženio se djevojkom iz dobre porodice i s njom imao djecu. Iz bračne zajednice poteklo je četiristo devedeset i šest potomaka od koji su gotovo svi bili normalne inteligencije, osim jednog, dvoje ih je bilo alkoholičara i petnaest ih je umrlo u djetinjstvu.²⁷ Goddard je smatrao da je dokazao genetsku uvjetovanost, odnosno sklonost antisocijalnom i delinkventnom ponašanju. Međutim, nemoguće je isključiti i druge faktore koji su mogli utjecati na sklonost kriminalnom ponašanju, a to su ponajprije sociološki utjecaji tog vremena. Naime, slaboumna djevojka s djetetom koja je ostala sama nije mogla biti prihvaćena u društvu, pa je rezultat te činjenice siromaštvo te djevojke i oskudica u kojoj je živjela, što je vrlo vjerojatno u konačnici rezultiralo i nekim oblikom kriminalnog ponašanja. Goddard je smatrao da je mentalna retardacija također nasljedna, pa je ovu studiju usmjerio i u tom pravcu. Provedenim istraživanjem smatrao je da je potvrdio i ovu tezu, a mislio je i da je mentalna retardacija jedan od mogućih uzroka zločina.²⁸ Služeći se Mendelovim zakonima genetike pokušao je objasniti nasljeđivanje mentalne retardacije te je došao do zaključka da je vjerojatnost da članovi tzv. Kallikak obitelji budu mentalno retardirani 3:1.²⁹

U studiji koju je proveo Dugdale istražujući rodoslovlje obitelji Jukes utvrdio je da je od tisuću i dvjesto članova obitelji, odnosno potomaka Ade Jukes koja je i sama bila kriminalka, njih dvjesto osamdeset bilo skitnica, stotinu i

²⁵ Horvatić, Ž., *Osnove kriminologije: Temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 1998., str. 183.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Usporedi *Theoretical criminology: Connection between crime and intelligence*, dostupno na: <http://crime-study.blogspot.com/2011/03/connection-between-crime-and.html> (26. 8. 2014.)

²⁹ *Ibid.*

četrdeset je bilo kriminalaca i prijestupnika, šezdeset kradljivaca, sedam ubojica³⁰, pedeset prostitutki, a tristo djece je umrlo prerano u prosječnoj dobi od dvije godine.³¹

Na Dugdaleovu teoriju kriminalnog naslijeđa nadovezao se svojim konceptom slaboumnosti i Francuz Alfred Binet koji je smatrao da je jedan od prevalentnih uzroka delinkventnog ponašanja slaboumnost, odnosno nizak kvocijent inteligencije koji se prenosi kroz generacije.³²

3. PARALELA TIPOLOGIJE POČINITELJA IZ FERRIJEVA PENTAGONA S POČINITELJIMA SUVREMENOG KAZNENOG PRAVA

Ferri je smatrao da su počinitelji antisocijalnog i kriminalnog ponašanja determinirani nizom čimbenika. Ovisno o tome koji su čimbenici, biološki, psihološki ili sociološki, prevladavali, i u kojoj mjeri kod pojedinog počinitelja, svrstao bi ih u određenu kategoriju (rođeni zločinci, duševno bolesni, slučajni i drugi). Tipologiju počinitelja predlagao je i zbog adekvatnog i učinkovitog sankcioniranja počinitelja, radi što boljeg tretiranja i u konačnici otklanjanja uzroka takva djelovanja počinitelja. Prema suvremenim shvaćanjima počinitelji kaznenih djela iz Ferrijeva pentagona bili bi ovisno o tipologiji ili ubrojivi ili (bitno) smanjeno ubrojivi počinitelji ili neubrojive osobe. Duševno bolesni delinkventi ovisno o stupnju svoje duševne bolesti i mogućnosti shvaćanja značenja svojeg postupanja te vladanja svojom voljom bili bi ili neubrojivi počinitelji, ili bitno smanjeno ubrojivi počinitelji, ili smanjeno ubrojivi počinitelji. Rođeni bi delinkventi danas, ako bi bili smanjene inteligencije ili bi imali kakvu duševnu smetnju ili privremenu duševnu poremećenost, najvjerojatnije, opet ovisno o stupnju, bili ili neubrojivi ili bitno smanjeno ubrojivi ili smanjeno ubrojivi počinitelji. Bitno smanjeno ubrojiv počinitelj prema odredbama suvremenog kaznenog zakonodavstva³³ jest kategorija ubrojivih počinitelja, tako da se ovisno o postojanju određenih biološko-psiholoških uzroka te na temelju normativnog vrednovanja mogućnosti vladanja svojom voljom i razumijevanja vlastitog ponašanja njemu može ublažiti kazna i može mu se izreći sigurnosna

³⁰ Dugdale, R., *The Jukes: A Study in Crime, Pauperism, Disease and Heredity*, G. P. Putnam's Sons, New York – London, 1891., str. 68, dostupno na: http://scholarworks.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=col_facpub (26. 8. 2014.).

³¹ *Ibid.*, str. 70.

³² Derenčinović, *op. cit.* u bilj. I., str. 205.

³³ Članak 26. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012.

mjera obveznog psihijatrijskog liječenja iz članka 68. Kaznenog zakona (dalje u tekstu: KZ). Takva mogućnost nije predviđena za “obično” smanjeno ubrojivog počinitelja, kojem se kazna u pravilu izriče u zakonski određenom okviru. Neubrojivim počiniteljima ne može se izreći kazna, nego se na njih, ako se ispune svi propisani uvjeti, primjenjuju odredbe Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama³⁴ te im se mogu izreći sigurnosne mjere “zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti”, “zabrana upravljanja motornim vozilom”, “zabrana približavanja”, “udaljenje iz zajedničkog kućanstva” i “zabrana pristupa internetu”.³⁵ Slučajni delinkventi, delinkventi iz navike te delinkventi iz strasti bili bi ubrojivi počinitelji kaznenih djela, osim ako je njihova motivacija, strast ili navika rezultat kakve bolesti ili poremećaja u kojem slučaju bi se mogli smatrati smanjeno ubrojivim, bitno smanjeno ubrojivim počiniteljima ili neubrojivima. Ferri piše da je već Lombroso razlikovao počinitelje koji nisu u potpunosti normalni, ali nisu ni nenormalni. Oni se nalaze u nekoj zoni između i nazivaju se “matoidima”.³⁶ U pravilu je riječ o osobama koje prema Ferrijevu kazivanju čine političke delikte, što se manifestira u maniji pisanja i objavljivanja pamfleta.³⁷ Riječ je o osobama nižeg stupnja obrazovanja koje se u pamfletima bave najvažnijim temama i pitanjima od najvećeg društvenog interesa.³⁸ Danas bi se takvi počinitelji svrstali ili u kategoriju ubrojivih ili smanjeno ubrojivih počinitelja, ili možda čak i u bitno smanjeno ubrojive počinitelje, ovisno o eventualnom postojanju kakvih bioloških poremećaja koji bi u određenom stupnju odgovali takvoj klasifikaciji. Ubroyivost se danas pretpostavlja. Drugim riječima, pretpostavlja se da je počinitelj normalna, ubrojiva osoba, dok okolnosti slučaja, najčešće način počinjenja djela, ne pobude sumnju u tu pretpostavku. Neubroyivost se temelji na utvrđivanju bioloških (ili bolje reći biološko-psiholoških ili samo psiholoških) poremećaja te utvrđivanju kognitivne i voljne sastavnice, odnosno utvrđivanja je li počinitelj mogao shvatiti značenje svojeg postupanja (kognitivna) te je li mogao uskladiti svoje ponašanje, odnosno vladati svojom voljom. Ako samo jedne od ovih sastavnica nema, bilo u biološkoj komponenti, bilo u kognitivno-voljnoj, radit će se o neubrojivoj osobi.

³⁴ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 111/1997, 27/1998, 128/1999, 79/2002.

³⁵ Članak 24. stavak 4. KZ-a.

³⁶ Ferri, *op. cit.* u bilj. 18., str. 142.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

U ono vrijeme sankcije koje su predstavnici pozitivističke škole predviđali za počinitelje nazvali su mjerama društvene obrane koje su se razlikovale s obzirom na kategoriju, odnosno tip počinitelja. Tako je Ferri predlagao liječenje u posebnim zavodima duševno bolesnih delinkvenata, koji bi bili odvojeni od ostalih nedelinkventnih duševnih bolesnika.³⁹ Za rođene zločince predlagao je deportaciju ili oduzimanje slobode na neodređeno vrijeme u posebnim zavodima.⁴⁰ Sankcija za slučajne delinkvente kada su počinili lakša kaznena djela, trebala je biti naknada štete, a kada su počinili teža kaznena djela, trebalo ih se uputiti u poljoprivredne kolonije s blažim režimom i to na neodređeno vrijeme.⁴¹ Predviđeno je da se delinkventi iz strasti tretiraju jednako kao i slučajni delinkventi, dok bi se sankcije za delinkvente iz navike razlikovale, ovisno o tome jesu li primarni, u kojem slučaju im treba izreći sankciju koja je predviđena za slučajne delinkvente, ili su povratnici, kada ih se trebalo sankcionirati kao i rođene zločince.⁴²

4. GORINGOV POKUŠAJ OSPORAVANJA LOMBROSOVE TEORIJE I DALJNJA NASTOJANJA NJEZINA POTVRĐIVANJA

Lombrosove zaključke gotovo je osporio Charles Goring kada je 1913. godine objavio rezultate svojeg istraživanja u *The English Convict*.⁴³ U tom djelu prikazao je rezultate istraživanja koje je proveo na kontrolnoj skupini sastavljenoj od više od tri tisuće ljudi, što kriminalaca, što osoba koje nisu bile kriminalci.⁴⁴ Provedenom analizom utvrdio je da ne postoje značajnija odstupanja fizičkog izgleda u pravcu Lombrosovih zapažanja i zaključaka, osim što je utvrdio da su kriminalci nešto sitnije građe kada je riječ o visini i težini.⁴⁵

Ernest Hooten, koji je bio Goringov suvremenik, pokušao je potvrditi Lombrosovu teoriju te osporiti Goringove zaključke jer je poželjnije unaprijed znati tko je potencijalni delinkvent, razaznajući ga prema fizičkim obilježjima. Objavljujući rezultate provedenog istraživanja u djelu *Crime and the man* 1939. godine ponovno je potaknuo polemike o izgledu kriminalaca i njihovoj bio-

³⁹ Novoselec, P.; Bojanić, I., *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 41.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ Crews, *op. cit.* u bilj. 6., str. 190.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

loškoj determiniranosti. Istraživanje o kriminalnoj prirodi čovjeka provodio je dvanaest godina.⁴⁶ Provedeno je na četrnaest tisuća zatvorenika i tri tisuće nekriminalaca, u deset država, a u svojim metodama i faktorima koje je uzimao u razmatranje bio je puno rigorozniji od Goringa.⁴⁷ Subjekte istraživanja razlikovao je prema tipu počinjenog zločina, geografskoj, etničkoj i rasnoj pripadnosti.⁴⁸ Rezultati njegova istraživanja potvrdili su Lombrosove zaključke o rođenom zločincu kao neprilagođenoj osobi koja je moralno i intelektualno inferiornija, no glede sankcija Hooten je bio rigorozniji jer je jedino rješenje takvog zločinca koji je moralno, mentalno i psihički neosjetljiv vidio u likvidaciji ili prisilnoj izolaciji od ostatka društva.⁴⁹

S vremenom se znanstveni fokus s bioloških teorija pomaknuo prema sociološkim teorijama, a iz bioloških teorija dalje se razvijaju eugenika, kognitivna biologija i neuroznanost.⁵⁰

Oskar Vogt jedan je od prvih neuroznanstvenika koji je u prvom kvartalu dvadesetog stoljeća na neki način povezo Lombrosovu teoriju s praktičnim djelovanjem.⁵¹ Želeći otkriti mjesto centra za moralnost u mozgu došao je do fantastičkog otkrića – *lamina pyramidalis* – koja utječe na civiliziranost ljudi i prilagodbu njihova ponašanja društvenim normama.⁵² Ona se razvija u jednoj od kasnijih fazi ljudskog razvitka, čineći ljude više ljudskijima i s manje životinjskih obilježja odnosno nagona.⁵³ Našao je i poveznicu između *lamine* i inteligencije te je utvrdio da što je *lamina pyramidalis* više razvijena, to je osoba inteligentnija.⁵⁴ *Lamina pyramidalis* sastavljena je od mnoštva živčanih stanica, koje se povezuju s raznim dijelovima mozga, što rezultira povezivanjem informacija.⁵⁵ U ostalim dijelovima mozga živčane stanice prenose impulse samo unutar određenog moždanog područja.⁵⁶ Upravo je *lamina* centar u mozgu koji kontrolira mentalne funkcije, pa u slučajevima kada je *lamina* manje razvijena,

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*, str. 191. – 198.

⁵¹ Verplaetse, J., *Localizing the Moral Sense: Neuroscience and the Search for the Cerebral Seat of Morality, 1800-1930*, Springer, Dordrecht, 2009., str. 182 – 188.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

ona ne kontrolira mentalne funkcije, odnosno ne utječe na moralno susprezanje kod tih osoba, pa osoba postaje sklonija antisocijalnom ponašanju.⁵⁷ Vogt je mislio da se *lamina pyramidalis* nasljeđuje, čime ustvari genetika stvara predispozicije za antisocijalno ponašanje.⁵⁸ Bio je jedan od prvih znanstvenika koji je uz istraživanje svojih teza o genetskim predispozicijama za činjenje kaznenih djela na neki način ponudio stvaran dokaz. Važnost njegova otkrića ogleda se u činjenici da veličina jednog organa u tijelu utječe na formiranje odluka i njihovo realiziranje u vidu ponašanja. Veličina organa je nasljedna, pa se ovim otkrićem otvaraju novi vidici u vezi s genetskom uvjetovanosti ponašanja. U svoje istraživanje i biološku, odnosno genetsku uvjetovanost uvodi i egzogene faktore jer razgraničava rođenog zločinca od osobe koja je predisponirana na činjenje kaznenih djela budući da se kod ove druge kategorije nailazi na znatno manje anomalija u tom dijelu mozga, čime ustvari vanjski čimbenici iz okoline utječu i presuđuju, odnosno formiraju djelovanje pojedinca.⁵⁹ Zaključio je da osoba tijekom života prikuplja i analizira brojne informacije, a snalaženje u situaciji koja je slična proživljenoj pobuđuje sjećanja i skupljena iskustvena saznanja, pa osoba može utjecati na svoje ponašanje i odlučiti o svojem djelovanju, suzdržavajući se od antisocijalnog ponašanja, dok rođeni zločinac koji ima nedovoljno razvijenu sposobnost povezivanja informacija i njihova pohranjivanja teže poima zakone moralnosti, a samim time i teže oblikuje svoje djelovanje u skladu s propisanim normama. Vogt je smatrao da je *lamina* odgovorna za impulzivnost, pomanjkanje kontrole i djetinjasto ponašanje, odnosno nedostatak kočnica za određeno djelovanje.⁶⁰ Prebacuje mu se što istraživanje nije proveo na cjelovit način, nego djelomičnim pristupom, proučavajući i uspoređujući samo određene dijelove mozga, a ne uspoređujući i ostale dijelove mozga i mozak kao cjelinu.⁶¹ Takav način provođenja istraživanja, spoznavanja te zaključivanja ne smatra se potpunim u znanstvenom smislu, posebno imajući na umu da se *lamina pyramidalis* proteže preko više područja u mozgu i nije locirana samo na jednome mjestu u mozgu, pa je bilo potrebno, za donošenje pravilnih znanstvenih zaključaka, razmotriti cjelokupnu strukturu mozga.⁶²

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*, str. 187.

⁶¹ *Ibid.*, str. 189.

⁶² *Ibid.*

5. MODERNA ISTRAŽIVANJA

Početak dvadesetog stoljeća teorije koje su ranije zaokupljale pozornost i bile u središtu interesa u znanosti svoje mjesto ustupaju novim generacijama istraživanja. Teorije i postavke pozitivizma, frenologije te biheviorizma polako se napuštaju. Javlja se nova generacija znanstvenika koji istraživanje moralnosti sele iz filozofskog u područje praktične primjene. Uprkos brojnim nastojanjima do danas se nije uspjelo lokalizirati centar za moralnost u mozgu. Utjecaj evolucijske psihologije i neuroznanosti izučavanju i lokaliziranju tog tzv. centra moralnosti u mozgu daju obilježja znanstvenog istraživanja, koji rezultiraju otkrićima revolucionarnim za ono vrijeme. Nakon što se ustanovilo da mozak funkcionira slanjem električnih impulsa, mijenja se i kut promatranja i istraživanja.⁶³ Danas se ne osporava da postoje određeni centri u mozgu koji definiraju ponašanje čovjeka. Senzorni i motorički centri formiraju djelovanje čovjeka te utječu na njegovu ličnost.⁶⁴ Moderna saznanja govore o tome da do mentalnog procesa dolazi interakcijom više dijelova mozga. Unatoč spoznajama da je određeni centar u mozgu zadužen za sluh, vid i slično, za sada se ne nalazi takav centar za razvijanje osjećaja moralnosti, kao važnog faktora u sprječavanju kriminalnog ponašanja.⁶⁵ Moderna istraživanja upućuju na vjerojatnost postojanja točno određenog područja za moral u mozgu, no za njegovo lociranje potrebno bi bilo najprije utvrditi što se smatra pod pojmom "morala", odnosno od kojih bi se emocija taj pojam sastojao znajući da je on različit od temeljnih osjećaja, ljubavi, straha, tuge i sreće.⁶⁶ Poznato je da, primjerice, osjećaj krivnje aktivira drukčija područja u mozgu od sažaljenja. Te različite moždane regije sudjeluju u donošenju moralnih odluka.⁶⁷ Današnja su istraživanja pokazala da poremećaji u čeonom režnju dovode do promjena u ponašanju te da psihopati u pravilu imaju poremećaje u tom dijelu mozga ili postoje ozljede mozga koje rezultiraju promjenama u njegovu funkcionira-

⁶³ Utal, W. R., *The New Phrenology: The Limits of Localizing Cognitive Processes in the Brain*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Massachusetts), 2001., str. 10.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 14.

⁶⁵ Moll, J.; De Oliveira-Souza, R.; Zahn, R.; Grafman, J., *The Cognitive Neuroscience of Moral Emotions*, u Sinnott-Armstrong, W. (ur.), *Moral Psychology: The Neuroscience of Morality: Emotion, Brain Disorders and Development*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Massachusetts), 2008., str. 4.

⁶⁶ *Ibid.*, str. 2 i 4.

⁶⁷ *Ibid.*, str. 6.

nju.⁶⁸ Utvrđeno je da psihopati ne razlikuju nemoralne od drugih radnji te da im nedostaju osjećaji srama, neugodnosti, ljubavi, tuge, kajanja i suosjećanja.⁶⁹

Znanstvenici danas s ciljem eliminacije biheaviorističke teorije istražuju genetske predispozicije delinkventnog ponašanja na posvojenoj djeci i bliznaci- ma ne bi li utvrdili genetsku povezanost u društveno neprihvatljivu ponašanju djece i njihovih roditelja.⁷⁰ U svojem istraživanju služe se raznim matematič- kim metodama i izračunima povezujući razne faktore u formule.⁷¹ Rezultati istraživanja otkrivaju kako razni faktori utječu na to da stupanj agresije bude viši ili niži.⁷² Tako važnu ulogu uz spol predstavlja i dob pojedinca jer se sma- tra da utjecaj gena raste s godinama.⁷³ Određene osobine su nasljedne, pa tako blizanci posjeduju nasljednu sklonost empatiji, a među osobama antisocijalnog ponašanja u velikom broju slučajeva zastupljene su neurotičnost, psihopatija i ekstrovertiranost, a te osobine, odnosno anomalije jesu nasljedne.⁷⁴ Kod takvih osoba nalazi se smanjena razina enzima monoamin oksidaze koji je zaslužan za regulaciju visine serotonina i dopamina, koji utječu na kognitivne funkcije, ali i na agresivno ponašanje, te adrenalina koji utječe na koncentraciju i stres.⁷⁵

Istraživanja provedena u SAD-u, Velikoj Britaniji, Norveškoj i Nizozem- skoj pokazala su da genetske predispozicije utječu u oko 50 % slučajeva na antisocijalno ponašanje.⁷⁶ Spoznaja sama za sebe ne govori puno, osobito o tome hoće li do takvog neprihvatljivog ponašanja i doći. Drugih 50 % čini

⁶⁸ *Ibid.*, str. 6; Klehl, K. A., *Without Morals: The Cognitive Neuroscience of Criminal Psychopath*, u Sinnott-Armstrong, W. (ur.), *Moral Psychology: The Neuroscience of Morality: Emotion, Brain Disorders and Development*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Massachusetts), 2008., str. 128.

⁶⁹ McGeer, V., *Varieties of Moral Agency: Lessons from Autism (and Psychopathy)*, u Sinnott-Armstrong, W. (ur.), *Moral Psychology: The Neuroscience of Morality: Emotion, Brain Disorders and Development*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Massachusetts), 2008., str. 230.

⁷⁰ Miles, D. R.; Carey, G., *Genetic and Environmental Architecture of Human Aggression*, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 72, br. 1, 1997., str. 214.

⁷¹ *Ibid.*, str. 208 – 213.

⁷² *Ibid.*, str. 214.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Miles, Carey, *op. cit.* u bilj. 69., str. 215; Derenčinović, D.; Getoš, A. M., *Uvod u kriminologiju: s osnovama kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 217.

⁷⁶ Moffitt, T. E., *Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behaviours: Evidence from Behavioral- Genetic Research*, *Advances in Genetics*, vol. 55, 2005., str. 58, 59.

utjecaj okoline. Utjecaj obitelji, odgojnih i obrazovnih institucija vrlo je bitan faktor, a važno je i koliko je osoba podložna djelovanju svojih gena te hoće li svoje ponašanje moći kontrolirati i prilagoditi ga društvenim normama i očekivanjima. Stoga je vrlo važan sociološki pristup biološkim predispozicijama. Taj pristup predstavlja spajanje dvije naizgled potpuno suprotstavljene teorije; biološke teorije i teorije o utjecaju okoline. Može se reći da je antisocijalno ponašanje sastavljeno od triju varijabli: biološke predispozicije, utjecaja okoline te sklonosti činjenju kažnjivih radnji.⁷⁷ Od bioloških predispozicija navode se hiperaktivnost, bipolarni poremećaj ili smanjeni stupanj inteligencije, koje zajedno sa sklonošću pojedinca antidruštvenom ponašanju i utjecajima iz okoline postaju karakteristične okolnosti antisocijalnog ponašanja.⁷⁸ Zanimljivo je da se empatija u 68 % slučajeva pokazala kao kočnica, odnosno ona suzbija utjecaj bioloških predispozicija na činjenje kaznenih djela.⁷⁹ Sintezom sociološkog i biološkog pristupa se za sada na najbolji način objašnjavaju uzroci delinkventnog ponašanja.

Međutim, najnovija istraživanja upućuju na to da na ljudsko ponašanje, pa tako i antisocijalno, utječu razina hormona u krvi, određenih dopamina te neki geni. Nekoliko provedenih istraživanja na temu genetskog utjecaja na ponašanje čovjeka pokazuje povezanost kreativnog razmišljanja i visoke inteligencije te bipolarnog poremećaja i shizofrenije.⁸⁰ Utvrđeno je da gen naziva DARPP-32 povećava kognitivne sposobnosti, odnosno potiče brže i kvalitetnije razmišljanje i povećava kapacitet procesuiranja informacija u prednjem dijelu mozga. 75 % ljudi nasljeđuje neku verziju ovog gena, a on je poveznica između "ludila i genijalnosti".

Provedena su i istraživanja o povezanosti gena DARPP-32 i ljutnje, odnosno agresije i agresivnog ponašanja.⁸¹ Istraživanje je provedeno na osamsto

⁷⁷ Crews, *op. cit.* u bilj. 6., str. 198.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Hsu, C., *Scientists Find Truth in "Mad Scientist" Stereotype: There Is a Link between Genius and Insanity*, Medical Daily, 4. lipnja 2012., dostupno na: <http://www.medicaldaily.com/scientists-find-truth-mad-scientist-stereotype-there-link-between-genius-and-insanity-240684> (27. 8. 2014.).

⁸¹ Reuter, M.; Weber, B.; Feibach, C. J.; Elger, C.; Montag, C., *The biological basis of anger: Associations with the gene coding for DARPP-32 (PPP1R1B) and with amygdala volume*, Behavioural Brain Research, vol. 202, br. 2, 2009., str. 181 i 182, dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166432809001958> (27. 8. 2014.).

trideset i osam sudionika u dobi od devetnaest do sedamdeset i tri godine iz Bonna i Heidelberga. Utvrđena je povezanost triju oblika dopamina (TT, CT i CC), odnosno neurotransmitera u mozgu koji izravno potiču bijes i agresiju. Ustanovljeno je da su osobe s genotipom TT i CT mnogo agresivnije od osoba s genotipom CC, kod kojih je smanjena prisutnost ljutnje odnosno agresije.⁸² Istraživanjem je utvrđena veza gena DARPP-32 koji utječe na lučenje dopamina i agresije te veličine lijeve amigdale i ljutnje odnosno agresije.⁸³

Na ljudsko ponašanje utječe i hormon kortizol, koji mozak luči nakon duže izloženosti tijela stresu. Funkcija tog hormona je oporavljanje organizma nakon stresnog događaja, međutim, duža izloženost tom hormonu dovodi do preosjetljivosti, što može biti potencijalan okidač i u činjenju kaznenih djela.⁸⁴

Nedostatak enzima monoamin oksidaze, čija je funkcija među ostalim razgradnja dopamina, pokazao se jednim od relevantnih čimbenika agresivnog ponašanja, što opet može rezultirati tendencijom k antisocijalnom, pa čak i kriminalnom ponašanju.⁸⁵

Slijedom izloženog može se jasno zaključiti da hormoni, geni i određeni enzimi mogu utjecati na ponašanje pojedinca, a u kojoj mjeri – ovisi o brojnim drugim faktorima kao što su ličnost pojedinca ili egzogeni utjecaji, odnosno podražaji iz okoline. Ove činjenice kontriraju klasičnom učenju o potpunom indeterminizmu jer jasno pokazuju da postoji niz faktora na koje pojedinci mogu smanjeno utjecati ili uopće ne mogu utjecati.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Brojni su autori dotaknuli temu genetskih predispozicija počinitelja kaznenih djela, ali je lavinu vezanu uz biološku determiniranost pokrenuo upravo Lombroso, koji je potaknut Darwinovom teorijom evolucije pokušao objasniti utjecaj bioloških obilježja na delinkvenciju. Njegova istraživanja i zaključci koje je temeljio na empirijskim metodama u konačnici su trebali služiti prevenciji kaznenih djela. Tako iz njegova istraživanja proizlazi da su specifična fizička obilježja (atavizmi) ustvari indiciji o tome je li neka osoba sklona delinkventnom ponašanju. Danas aktualna istraživanja o naslijeđenim sklonostima činjenju kaznenih djela, koja se ostvaruju novim tehnološkim sredstvima radi

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Crews, *op. cit.* u bilj. 6., str. 198.

⁸⁵ Derenčinović, Getoš, *op. cit.* u bilj. 74., str. 217.

proučavanja i s ciljem prevencije i suzbijanja zločina, vraćaju se nakon više od stotinu godina Lombrosovim tezama o fizičkoj, odnosno genetskoj determiniranosti delinkventnog ponašanja.

Zanimljivo je da su odgovor na pitanje kriminalnog i antisocijalnog ponašanja prvotno potražili liječnici, medicinari, tražeći odgovore u medicinskoj struci te objašnjavajući svoje rezultate znanstvenim medicinskim metodama onog vremena. Kasnije su se na njihove spoznaje nadovezivali pravnici, dajući svoja tumačenja koja su se temeljila na nalazima liječnika. Uzroke kriminalnog ponašanja pokušavali su pronaći na biološko-medicinskom području jer se smatralo da na ponašanje pojedinca najviše utječu biološke karakteristike, a tek onda i razni egzogeni čimbenici. S današnje pozicije može se zaključiti da su svi utjecaji relevantni, a teoriju o biološkoj, odnosno genetskoj determiniranosti treba odbaciti, ali ne treba tako odlučno odbaciti i teoriju o biološkoj predisponiranosti za antisocijalno ponašanje, koja se uklapa u koncepciju danas prihvaćenog stava u kaznenom pravu o relativnom indeterminizmu.

Može se zaključiti da na počinitelje kaznenih djela utječu mnogobrojni uzroci, a koji su prevalentniji, oni endogeni ili egzogeni, ovisi o određenoj osobi. Suvremena istraživanja zaustavila su se na 50 % vjerojatnosti genetske predisponiranosti za činjenje kaznenih djela, a može se pretpostaviti da će buduća istraživanja ići u pravcu povećavanja tog postotka jer je u do sada provedenim istraživanjima bilo nemoguće izlučiti sve faktore koji su utjecali ili bi mogli potencijalno utjecati na pojavnost antisocijalnog ponašanja. Ako se jednog dana utvrdi veći postotak genetske određenosti kod zdravih osoba za činjenje kaznenih djela, ta bi se okolnost svakako trebala uzimati u obzir prilikom odmjeravanja kazne počinitelju djela. Međutim, potrebno je istaknuti da često određene genetske anomalije predstavljaju neke duševne bolesti (psihozе), poremećaje, teže duševne smetnje i slično, što se sve vrednuje prilikom utvrđivanja neubrojivosti ili (bitno) smanjene ubrojivosti kod osoba koje su ostvarile obilježja kaznenih djela. To zbog prihvaćanja i primjene u kaznenom pravu biološko-psihološke metode (bolje ju je nazvati psihološko-normativnom metodom)⁸⁶, odnosno tzv. mješovite metode utvrđivanja neubrojivosti, kojom se utvrđuju biološki i psihološki (shvaćanje značenja svojeg postupanja i mogućnost vladanja svojom voljom) razlozi neubrojivosti odnosno smanjene ubrojivosti. Međutim, napredovanja u znanosti još uvijek nisu dosegla onaj stupanj kojim bi se sa sigurnošću (99,99 %) moglo reći i zaključiti da antisocijalno ponašanje ili kriminalne aktivnosti imaju korijene, odnosno potječu

⁸⁶ Novoselec, Bojanić, *op. cit.* u bilj. 38., str. 227.

iz biološke sfere. Povećavanjem znanja o tome kako se prenose geni, kakva je struktura ljudskog mozga i njegova funkcionalna povezanost te kako hormoni, enzimi, geni, ali i cjelokupna kemija ljudskog tijela, utječe na ponašanje ljudi, naravno u sinergiji s vanjskim utjecajima, omogućava današnjem čovjeku predvidjeti svoje ponašanja i bolje ga kontrolirati u određenim situacijama te u konačnici možda i spriječiti svoje antisocijalno i delinkventno ponašanje. Ponekad je potrebno odvojeno promatrati počinitelja djela od njegovih postupaka, tim više znajući da su nerijetko postupanja pojedinca djelomično uzrokovana nekim kemijskim, odnosno biološko-fizičkim razlogom. Spoznaje o mogućoj genetskoj predisponiranosti te utjecaju raznih endogenih čimbenika koji se temelje na tjelesnoj kemiji važne su za kazneno pravo stoga što se sve okolnosti slučaja moraju uzimati u obzir kako prilikom kvalificiranja kaznenog djela, tako i prilikom odmjeravanja kazne počinitelju. Međutim, treba biti oprezan sa stečenim znanjima jer rastom spoznaja raste i mogućnost njihovih zloupotreba.

Summary

Marta Dragičević Prtenjača*

PERPETRATORS AS SEEN BY THE ITALIAN POSITIVIST SCHOOL IN LIGHT OF CONTEMPORARY LEGAL THEORY

The author deals with the issue of genetic predisposition for the commission of offenses involving violence, and draws a parallel between the typology of perpetrators according to the postulates of the Italian positivist school and the classification of offenders in modern criminal law. Results of some recent studies on the impact of genetics and hormones as endogenous factors of antisocial and criminal behavior are also discussed.

Keywords: positivist school, Ferri's pentagon, mental incompetence, diminished mental competence, genetic predisposition

* Marta Dragičević Prtenjača, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb